

LAISVĖ – sapnas ir sąžinė

Kovo 11-oji – vedlys į pavasarį, kai žemė dar pilkuoja sniegu, kai dar neišėjęs pašalas. Kai dar persmelkia gūžios viduržiemio tamsos ir šalto stingulio prisiminimas. Vaikystės rytai mokykloje, sausio mėnesį – raudonis danguje, iš rąsalo juodumo tamsos, banaliai panašus į kraują, – į vaikišką pasąmonę nusėdo kaip „Maskvos laikas“, kartu su metalinio atspalvio „govorilkos“ balsu. Tokiu šaltu, jog atrodė – pavasaris neateis.

Tautos istorija – kaip veržimasis iš raudonai juodos, sąsąmoninės viduržiemio tamsos į pavasarį, saulę, sąmonės šviesą, būties skaidrumą. Kaip mitinės karalystės troškimas išlikti tokia – legendų šalimi – racionaliaime ir savo mitus jau surijusiame pasaulyje.

Tokiame kontekste jau ir laisvė nebeturi savo mitinės paskirties – išlaisvinti tam, kad būtų sukurtas naujas pasaulis. Pasaulis jau sukurtas ir buvimo jame taisyklės nustatytos: daugelis jų susijusios su ekonominiais prioritetais bei politiniu korektiškumu, ir tai galima taikyti ne tik valstybių politikai, bet ir siauriems pragmatiniams interesams tenkinti. Ar globalaus pasaulio pilietis dažnai susimąsto, kas yra laisvė?.. Priimdamas ją kaip natūralią duotybę, jis priima ją kaip realią, apčiuopiamą, suformuotą iš anksto ir atitinkančią visuomenės stereotipus.

Bet juk visados egzistuoja laisvė nesutikti su viešąja opinija, laisvė mąstyti kitaip, kitokio gyvenimo supratimo ir raiškos būdai, kitokių vertybių kvintescencija, ir tai neturi nieko bendro su marginalijomis bei iškrypimais, nes empirinis požiūris *kitoki* dažniausiai išsivaizduoja kaip *nenormalų*.

Apmąstydamą savo ilgaamžės istorijos laisvės reiškinius – istoriniu požiūriu galbūt atrodančius kaip vietinius, lokalius, „uždarytus“ – Lietuva atsiveria globalaus pasaulio laisvei. Tai – našta, po kuria įmanoma ir sugniužti. Naivu tikėtis, kad ją padės išlaikyti laisvės kaip politiškai korektiškos duotybės priėmimas, pridėdant dar ir savo valstybinį patriotizmą, suformuotą pseudoistorinių romanų sukurtos didybės. Paradoksalu, bet galbūt laisvės našta mums padėtų išlaikyti tai, kas *maža* – gal mums reikėtų ne gėdytis, o didžiuotis tuo, kad esame maži, „uždari“, chtoniški ir archajiški, ne tokie išpėjami ir numatomi, ištyrinėti ir nuobodūs, kaip didžiosios tautos, savo nuobodžią didybę būtinai pagrindžiančios politinio ir kultūrinio mesianizmo idėjomis.

Laisvė yra vidinė būseną, metafizinė būseną, pagrįsta ne duotybės įsisavinimu, o nuolatiniu laisvės troškimu. Trokšti laisvės net tada, kai esi laisvas. Galbūt ir dalį emigrantų iš *mažos* Tėvynės į *didelį* pasaulį išvyjo ne tik ekonominė būtinybė ar socialinė atskirtis, tačiau ir laisvės kaip vidinės būsenos neišsąmoninimas?.. Į klausimus „kam man ta laisvė, jei neuždirbu pinigų“ ar „nerealizuoju savo galimybių (talentų, potencialo etc.)“, galima atsakyti ir taip: „O jeigu yra pinigų, atsiranda laisvė? O realizuotos galimybės – ar jų išraiška visada tokia, apie kokią svajojote?..“ Svajonė – dar vienas žodis, susijęs su laisve ir liudijantis jos kaip nematerialaus dalyko prigimtį.

Vargu ar laisvės esmę gali įprasminti šventinės politikų kalbos, visa tai, kas susiję su dūdų orkestrais, iškilingais patrankų šūviais etc. Laisvė neišstveriamai giliai pažvelgia į akis tuomet, kai esi vienas, kai reikia nuspręsti, kas nusvers, sąžinė ar politkorektiškumas, – štai tuomet, pasirinkimo metu, ir įprasminama tai, kas vadinama laisve, o taip pat – ir sąžinė, ir garbingumu.

Pastarasis žodis – labai nepopuliarus šiuolaikinėje politikoje, nes asocijuojasi vos ne su viduramžiais ir, be abejo, su nykia lokalizacija, uždarmu, chtoniškumu, „laukiniškumu“ ir panašiai. Bet štai ką šiuolaikiniai (bet vis „laukiniais“ tebelai-komi) Amerikos indėnai sako apie baltuosius, atsikrausčiusius į jų šalį – kai šitie žmonės išskris į Mėnulį ir Marsą (regis, tai po truputį jau vyksta), mūsų žemė vėl priklausys mums.

Tai reikėtų prisiminti ir mums, lietuviams, nes irgi esame savotiški pasaulio „laukiniai“ – ir prisiminti tuomet, jeigu neišlaikysime laisvės naštos.

Renata Šerelytė

Maironis

Arūno Baltėno nuotr. iš kn. „Šilų dzūkai“, R. Paknio leidykla, 2009.

VILTIS

Sunku mums būtų be vilties!
Be jos skausme kas suramintų!
Kas duotų širdžiai tiek ugnies?
Kas ištvėrmę varge gamintų?

Ji mums brangiausia dovana!
Visur kaip angelas ji lydi!
Ji mūs stiprybė, mūs drąsa!
Pats pragaras mums jos pavydi!

Be spindulio vilties šviesos
Pavergtų sielos galią žemė;
Mes nepažintumėm giedros,
Ir būtų mūs darbai aptemę.

Kitame numeryje:

- A. Motuzas. Gavėnia ir katalikiška Lietuva
- O. Šulaitienė. Sūduvos šviesuolis – Antanas Tatarė
- Danutės Kalinauskaitės proza

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Renata Šerelytė. Laisvė – sapnas ir sąžinė.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Iš Lukiškių – į „Baltas naktis“.
- 3-as psl. Leonardas Gutauskas. Vakarinė.
- 4-as psl. Audronė Girdzijauskaitė. Universalaus teatro link.
- 5-as psl. Algis Vaškevičius. Knyga apie monsinjorą V. Kazlauską.
- 6-as psl. Violeta Aleknienė. „Stebinančiai naujas ir originalus...“
- 7-as psl. Šarūnas Šimkevičius. Dingusio laiko atspindžiai.
- 8-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. „Buvom, esam, būsim“.

Užrašai iš Cape Cod: iš Lukiškių į „Baltas naktis“ Menachemo Begino beieškant

STASYS GOŠTAUTAS

Sugaišau daug laiko, kol suradau Menachemo Begino knygą „White Nights: The Story of a Prisoner in Russia” (*Harper & Row, 1957*). Mane patraukė du faktai: pirma, kad jis rašė apie Lukiškių kalėjimą ir nesibaigiančius naktinius tardymus, o jo tardytojas, kaip ir daugelis kitų, buvo žydas. Nežinia, kodėl taip atsitiko – ar iš idealizmo, ar iš neapykantos caro valdžiai, tačiau daugelis žydų tapo komunistais ir bandė kurti naują santvarką.

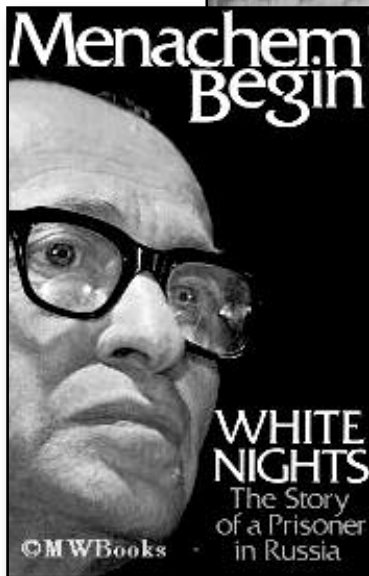
Antra, porą savaitių bandžiau ją nusipirkti. Niekur neradau. Tada nuėjau į Harvardo biblioteką, kuria turiu teisę naudotis. Knyga paimta. Nieko baisaus, pamaniau, kai skaitytojas knygą grąžins, bibliotekos darbuotojai man paskambins ir galėsiu ateiti jos pasiimti. Praėjo mėnuo – knygos nėra, praėjo du, trys mėnesiai, irgi nieko, galiausiai bibliotekininkė paskambino ir pranešė, kad knyga dingio be žinios. Pradėjau kitur ieškoti, ir vėl tas pats. Knyga išimta iš apyvartos ir dingusi. Atrodo, tarsi ji kam nepatiko.

Paskui vėl pradėjau ieškoti knygos, dabar interneto pagalba, ir stebėtina – radau *Alibri Books* net 59 egz. už 0.99 ct. Užsakiau Dovo Levino, Natano Sharanskio, Timothy Snyderio ir kitų man reikalingų knygų. Betrūko tik susimokėti. Staiga visas užsakymas dingio iš mano kompiuterio ir turėjau pradėti iš naujo. Užsakiau vėl vieną M. Begino knygos egzempliorių, – man buvo atsakyta, kad nėra nė vieno egzemplioriaus. Nebuvo nei kitų jo knygų, nei knygų apie jį. Bandžiau dar kartą, ir vis tas pats, visko pilna, tik nėra Begino. Na, pamaniau sau, čia jau ne juokai, vadinasi, tikrai kažkas šią knygą naikina. Nepraradęs kantrybės, su detektyvo kantrumu pradėjau ieškoti kituose tinkluose, *Amazon*, imtinai. Ir staiga knyga atsirado, tik jau už 4.99 dol. Nieko nelaukdamas, užsakiau visas norimas knygas, ir po poros dienų jas gavau, tačiau Begino tarp jų vėl nebuvo. Nejaugi ir šį kartą trokštama knyga išsprūs man iš rankų? Bet po savaitės gavau knygą per *Orange County Public Library* (Virginia), ten ji, kaip nereikalinga, buvo išmesta (Discard).

Visas šias peripetijas surašiau tam, kad parodyčiau, kokia įtakinga ir ištverminga yra žydų tauta. Kaip jau minėjau, dalis knygos veiksmo vyksta Lukiškių kalėjime per pirmąją sovietų okupaciją (tarp kitko, Beginas čia prisipažįsta, kad „Ten gaudavom maisto”), o kita dalis – pakeliui į gulagą (kur pavalgyt gaudavo vos vos). Knygos pavadinimas „Baltos naktys” inspiruotas nesibaigiančių Kotlas ir Vorkutos vasaros dienų ir žiemos naktų. Naktinių tardymų metu jo veidas būdavo apšviestas baisia elektros šviesa, iš to ir kilo knygos pavadinimas.

M. Beginas, litvakas iš Brest-Litowsko, rašo talentingai ir ne veltui gavo Nobelio Taikos premiją 1978 m., nors ir ne už literatūrą. Galėtume šią knygą skaityti kaip autobiografiją, kaip prisiminimus – tai gilių apmąstymų ir istorinių sprendimų laikas, parašytas kaip esė, tačiau galėtume skaityti jį ir kaip romaną, ir turbūt neklystume. Lietuvių literatūrai dar trūksta tokių memuarų, kuriuos su pasitikėjimu galėtume skaityti, jausdami romano judesį.

Menachemas su tokiu įsitikinimu aprašo sovietinį terorą, kad supranti, kokią bjaurią žmoniją sukūrė sovietų sistema sau ir kitiems. Kad supratumėte, kiek gražaus žmogiškumo slėpėta kalinių sielose ir kokią žiaurumą bei menkavertiškumą ikūnijo kankintojai, rekomenduoju perskaityti šią knygą. Neapsiverčia liežuvis atpasakoti, kai pagalvoji, kad tūkstančiai mūsų tautos žmonių tenai gy-

veno ir mirė, be galėsčio ir be vilties. Tikrai vertėtų šią knygą išversti. Gali atrodyti keista, bet knygoje neradau nei vieno blogo žodžio apie lietuvius. Taip pat reikšminga pastebėti, kad niekas nėra tiek daug prirašęs apie Vilnių, kaip Beginas ir apskritai žydai.

Čia man kyla mintis, kad gal reikėtų iškelti pozityvų žydų ir litvakų požiūrį į lietuvius. Esu tikras, kad tokio požiūrio turi būti daugiau, negu negatyvaus, o pastarasis ardo 600 metų apimančius gana šiltus santykius, nors Lietuvos žydai visada laikėsi atskirai, nes, be bajorų, lietuviai buvo daugiausia kaimiečiai, „be druko”, gal todėl ir išliko taip ilgai, be persekiojimų ir su karališkomis privilegijomis. Kas atsitiko 1941–1944 metais, yra didelis nesusipratimas, išimtis mūsų istorijoje, kurią būtina išnagrinėti ir paskelbti visam pasauliui, bet pirmiausia reikia žinoti mums patiems. Ta linkme nemažai nuveikė Saulius Sužiedėlis. Tačiau reikėtų daugiau nuomonių, pagrįstų naujais duomenimis.

Visi, kurie tvarkė Lukiškių kalėjimą, sekiojo ir gaudė „socializmo” priešus, visi tardytojai ir budeliai buvo žydai, rusai ar iš Rusijos gilumos atvežtų keistų Sibiro genčių atstovai. Menachemas buvo nusiųstas su kitais estais, latviais, lenkais, lietuviais, žydais – tikra kosmopolitinė grupė – statyti geležinkelį nuo Kotlas iki Vorkutos. Nesvarbu, kad vagonai siūbavo ir ratai riedėjo kartais ne į tą pusę, bet faktas, kad buvo pastatytas šioks toks pirmas geležinkelis į Rytus, – patvirtintas. Nenorėčiau važiuoti traukiniu, kurio bėgius tiesdami, tūkstančiai kalinių žuvo ties kiekvienu kilometru ir tūkstančiai liko nepalaidoti pakelėje. Kalbant apie lenkus, ir Beginas buvo lenkas, jis ironiškai pastebi, kad net Lukiškių kalėjime ir vėliau, gyvulinuose vagonuose pakeliui į Sibirą, lietuvių ir lenkų kivirčiai nesibaigdavo.

Kai vokiečiai pradėjo karą su rusais, lietuviai buvo vokiečių pusėje, nes atrodė, kad vokiečiai išgelbės šalį nuo sovietų teroro. Lenkai tuo metu susidėjo su savo amžiniais priešais ir generolo W. Sikorski paktas su rusais dėka (Sikorski-Maisky 1941, rugpjūčio 17) 75 000 lenkų piliečių buvo išlaisvinti iš Sibiro ir sudarė antrą Lenkijos Korpusą po generolo W. Anderso (sakoma, jis kilęs iš Tauragės) komanda ir vėliau atsidadė Viduriniuose Rytuose.

Tokiu būdu ir Beginas – Lenkijos pilietis – buvo išlaisvintas iš katargos ir kol pasiekė savo vietą Lenkijos kariuomenėje, kuri nelabai norėjo žydų, gavo progą išvysti, ką komunizmas padarė su Rusija.

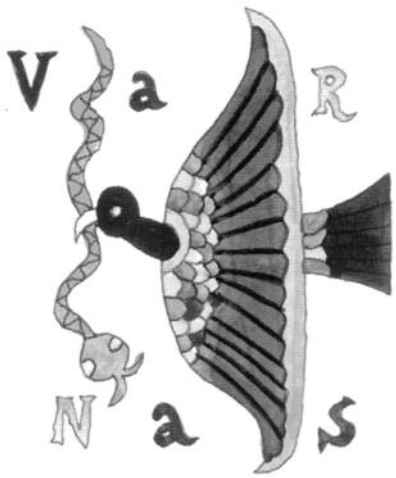
Buvo juokinga skaityti, kaip Menachemas mini „blatą” ir kitus žodžius, paplitusius tarp tremtinių: „element” – pavojingas, „rab” – vergas, „lag” – lageris ir t. t. Pasirodo, su „blato” pagalba gali viską sutvarkyti net koncentracijos stovykloje. Įdomu, ar dar šiandien Lietuvoje veikia „blatas”.

Ekonominiu požiūriu nebuvo svarbu, kad vergų darbas nebuvo labai produktyvus. Kas dieną vėžė tūkstančius žmonių darbams, kurie vėliau pasirodė besą visai nereikalingi, ištisi miestai buvo apleisti ir šiandien neliko iš jų net griuvėsių. Manyti, kad „buržujai” ir „kapitalistai” gali persiauklėti tose darbo stovyklose, kad gali pasidaryti naudingi toje naujoje bendruomenėje – tai pasityčiojimas iš išbadėjusių, sušalusių, neišsimiegojusių kalinių. Įdomiausia, pastebi Beginas, kad nepaisant tragiško vargo, jie vis vien prisirišę prie gyvenimo ir daro viską, kad išliktų gyvi.

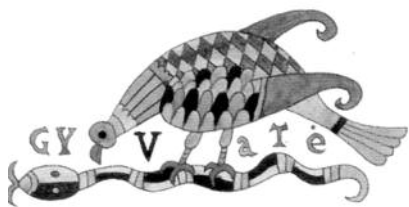
Kad pasakojimas būtų spalvingesnis, autorius įterpia puikias sovietų kalinių išpažintis – kaip ir kada jie atsirado gulage (tada dar to vardo nebuvo). Nepaprastai įdomus „Pravdos” redaktoriaus pasakojimas. Kiti pasakojimai – daktaro, inžinieriaus, fabriko direktoriaus. Raudonosios armijos kapitono, kuris buvo Vilniuje pirmosios okupacijos metu ir buvo nuteistas penkeriems metams, nes 24 valandas pavėlavo grįžti į savo batalioną: „Tos dienos Vilniuje ir Kaune buvo geriausios mano gyvenime”, – sakė kapitonas ir papasakojo, kaip jo draugai Suomijoje apsupti pasidavė, bet grįžę tuojau buvo suimti enkavedistų ir dauguma išsiųsti priverstiniais darbams, „nes jie nesusiprato numirti už tėvynę”.

Beginas aprašo žydų būklę abiejose pusėse, t.y. žydai bolševikų pusėje ir žydai, ištremti į Sibirą. Kodėl taip atsitiko, sunku pasakyti, tačiau pradžią davė Trockis, kuris, pasirodo, irgi buvo sionistas kaip Beginas ir už tai buvo pašalintas ir nužudytas Meksikoje. Kas naujo? Kaip ir kitos tautos, žydai turi daugiau negu vieną nuomonę, ir todėl dalis tautos, ypač jaunimo, su entuziazmu apie 30 metų bendradarbiavo su bolševikais, bausdami savus, kurie atsisakė prie jų prisidėti. Tai paaiškėja Begino knygoje, ir galbūt dėl to ji nebuvo populiari tarp žydų. □

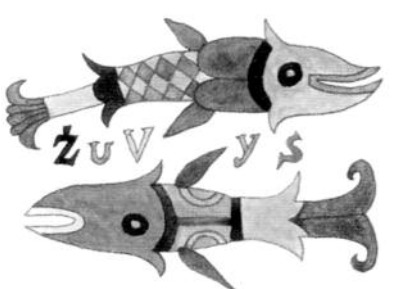
LEONARDAS GUTAUSKAS • VAKARINĖ

Skuzde darbščioji, prisimink mane
Dievo karvyte, neužmiršk manęs
Basa griežlele, prisimink mane
Vieversio balse, pašauk mane
Gerve aukštybių, pašauk mane
Volunge aukso, prisimink mane
Atpirkimo duona, neapleisk manęs
Žmogaus Sūnau, nepasmerk manęs
Dievo karalyste, prisimink mane
Klykiantis pove, pašauk mane
Senas apuoke, neužmiršk manęs
Sakale baltas, prisimink mane
Šiukšlynų žvirbli, neužmiršk manęs
Vore tylusis, neužmiršk manęs
Bite saldžioji, neišskrisk iš manęs
Vaikystės gandre, pašauk mane
Aklas kurmeli, surask mane
Laukų pelėne, paslėpk mane
O gėriukėli, priglausk mane

Putpele pievų, paslėpk mane
Jūrų žuvėdra, pašauk mane
Pakrančių smilga, prisimink mane
Šlamantis ajere, sužeisk mane
Vandens lelėja, paslėpk mane
Liūdnas asiūkli, neužmiršk manęs
Pakelės karkle, priglausk mane
Erškėčio žiede, paslėpk mane
Dagių vainike, nepasmerk manęs
Raganų rože, apglėbk mane
Apynio spurge, svaigink mane
Gervuoge juoda, svaigink mane
Vilkdalgi piktas, priglausk mane
O rugiagėlė, neužmiršk manęs
Neužmirštuole, prisimink mane
Kraujo aguona, užtark mane
Pomirtinė būtie, pasigailėk manęs
Dešimt Įsakymų, užtarkit mane
Naujoji Sandora, priimk mane
Rugio galvele, sapnuok mane

Versme skaidrioji, apšlakstyk mane
Bevarde dulke, neužmiršk manęs
Vieškelio žvirgžde, prisimink mane
Kapo smiltele, neužmiršk manęs
Juodžemio grumste, paslėpk mane
Jaunas mėnuli, prisimink mane
Vakaro saule, prisimink mane
Skaistus Sietyne, prisimink mane
Vėjau nuo jūros, priglausk mane
Vėjau iš tyrų, priglausk mane
Ledynų vėjau, priglausk mane
Naktie Kalėdų, priglausk mane
Sekminių diena, prisimink mane
Dovydo liūte, apgink mane
Pietario lape, paslėpk mane
Biliūno Brisiau, neužmiršk manęs
Krėvės Raganiau, užtark mane
Ieva Marija, melsk už mane
Čiurlionio sapne, paslėpk mane
Svirskio kryželi, priglausk mane

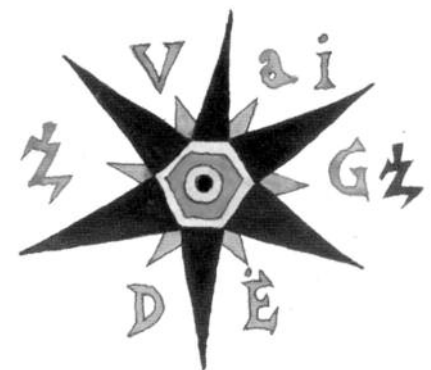
Šlovingasis teisme, nesmerk manęs
O Šepkos širdie, prisimink mane
Riaubos gyvate, apkabink mane
Rainių koplyčia, paslėpk mane
Kryžių kalneli, priimk mane
Trys Vilniaus Kryžiai, užtarkit mane
Aušros Vartų Mergele, nebausk manęs
Velykų ryte, prisimink mane
Geroji Naujiena, neužmiršk manęs
Šventoji Trejybe, apkabink mane
Žemaičių Kalnai, paslėpkit mane
Prūsų vėlelės, prisiminkit mane
Golgotos uola, apraudok mane
Kapo ramybe, priglausk mane
Nuodėmės mano, užtarkit mane
Senelės maldos, neapleiskit manęs
Dzūkų giesmelės, prisiminkit mane
Kalba šventoji, neapleisk manęs

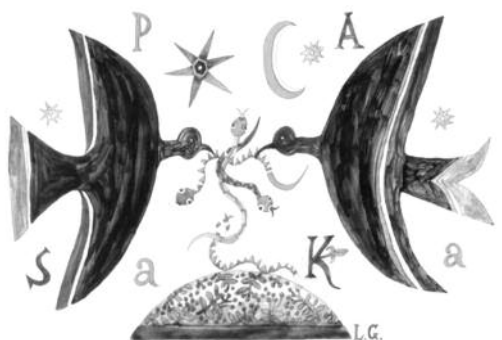
Raide pirmoji, slypėk manyje
Pirmasis žodi, neužmiršk manęs
Poeto siela, neišeik iš manęs
Kvailių karaliau, užtark mane
Sielvarto taure, pagirdyk mane
Šviesos vijokli, apglėbk mane
Edeno sode, paslėpk mane
Negyvoji jūra, priimk mane
Cedrono šaltini, atgaivink mane
O Getsemane, paslėpk mane
Skurdus Betliejau, prisimink mane
O Nazarete, neužmiršk manęs
Judo mirtie, užmiršk mane
Šviesa Damasko, pasiimk mane

Gailestingumo stebukle, nepasmerk manęs
Duona ir Vyne, atgaivink mane
Ašarų perlai, prisiminkit mane
Žvakių gėlynai, paslėpkit mane
Šventi paveikslai, užtarkit mane
Altorių ugnys, sušildykit mane
Žuvų žvaigždyne, neužmiršk manęs
Bažnyčių bokštai, paslėpkit mane
Kapučių vartai, priimkit mane
Amžinos žolės, paslėpkit mane
Žolių šaknelės, priglauskit mane
Paslaptie molio, pakeisk mane
Pradžios kiaušini, paslėpk mane
Gyvybe mano, prisimink mane
Laiko bedugne, neapleisk manęs
Skaudi sekunde, perverk mane

Laikrodžio miege, priglausk mane
Užmaršties tyla, neužmiršk manęs
Kas nemirtinga, paslėpkit mane
Atrastas laike, neišduok manęs
Šventosios knygos, nepasmerk manęs
O pranašystės, apginkit mane
Tremtinių raudos, prisiminkit mane
Benamiai kaulai, neužmiršk manęs
Ilgesio rožės, sužeiskit mane
Meile skaisčiausioji, neišeik iš manęs
Laisve besparne, paslėpk mane
Dieviškas kraujau, užtark mane
Amžinas groži, priimk mane
Atgimimo paslaptie, neužmiršk manęs
Dievo karvyte, įskrisk į mane
Dievo karvyte, įskrisk į mane
Dievo karvyte, sudegink mane.

Leonardo Gutausko piešiniai

JULIJA SKURATOVA: UNIVERSALUS TEATRO LINK

AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ

Pokalbiuose su Julija Skuratova ne kartą teko girdėti, kad ji nori išbandyti savo jėgas įvairaus žanro teatruose, talkinti kūrybingam, drąšiam lėlių teatrui, bendradarbiauti su dramos režisieriais. Ir iš tikrųjų, pastaruoju metu mūsų scenose vis dažnesni reginiai, kuriuose susitinka įvairūs menai – muzika, šokis, dailė, pantomima ir net kinas bei visokios teatro atmainos. Vienas iš tokių ryškių pavyzdžių – didžiulį susidomėjimą sukėlęs, „Lėlės“ scenoje 2008 metais parodytas spektaklis – dvi vienaveiksmės madrigalinės Claudio Monteverdi operos „Tankredžio ir Klorindos dvikova“ ir „Nedėkingųjų šokis“. Jos buvo kelis kartus parodytos baroko dialogų programoje ir tapo vienu netikėčiausių šio sezono įvykių Vilniaus menų panoramoje. Čia ir išsipildė Julijos svajonė dirbti su režisieriumi Gintaru Varnu. Apłodismentai teko visiems jo dalyviams ir net nežinia, kuriam iš svajotojų – iniciatyviam muzikui, konsorto „Brevis“ vadovui Dariui Stabinskui, išradingajam G. Varnui ar sumaniai scenografei Julijai Skuratovai – reikėtų dėkoti. Kiekvienas iš jų savaip peržengė įprastines savo profesijos ribas ir drąsiai leidosi į menininkų dar neišvaikščiotas žemes. Ne kartą teko matyti lėles, įdomiai panaudotas dramoje ir operoje, kur jos dažniausiai atlieka „teatro teatre“ funkciją. Režisierius Gintaras Varnas lėlių galimybėmis susidomėjo prieš 20 metų, kurdamas politinės satyros teatrą „Šėpa“ su valdžios ir Sąjūdžio veikėjų lėlėmis, vaidinančiomis ant širmos.

Monteverdi operų pastatyme lėlių konstrukcijos įvairios, pritaikytos prie libreto ir muzikos, režisieriaus ir scenografės sumanymo. Julija Skuratova įdėmiai įsiklausė į muziką ir Torquato Tasso poezijos savitumą, kiekvienai spektaklio daliai sukūrė skirtingos nuotaikos erdves ir skirtingų formų personažus. Lėlių teatras tuo ir vilioja, kad gali kaitalioti personažų pavidalus, jų proporcijas, valdymo būdus. Lyrizmu ir viduramžiškai griežta forma mus pakerejo „Tankredžio ir Klorindos dvikova“, pasakojimas apie meilę, išsižiebusią tarp krikščionio kario ir musulmonės Klorindos. Poeto vaizdžiai aprašyta herojų dvikova, kai Tankredis nežino, jog po šarvais slepiasi jo mylimoji. Ekspozicijoje dailininkės sukurtas vaizdas susilieja su jaudinamu muzikiniu pasakojimu: skirtinguose širmos galuose pasirodo dvi mažytės herojų figūrėlės, lėtai, be žodžių jos artėja, sustoja, išžiūri viena į kitą ir išsiskiria, taip pat lėtai, lyg prieš savo valią toldamos viena nuo kitos... Preliudiją keičia dvikovos vaizdai – dvi stambokos lėlių figūros su sidabriniais šarvais juodame fone atrodo grėsmingos, bet vienišos. Jos skraido ore, griūva, sunkiai kečiasi sužeistos, jos perteikia prieštaraujančius

Claudio Monteverdi „Nedėkingųjų šokis“. Rež. Gintaras Varnas.

D. Matvejevo nuotraukos

jausmus: nuo nuožmaus įniršio iki smelkiančio liūdesio, suvokus savo vienvatę mirties laukę. Abi lėlės įkūnija barokišką permainingumą ir linijų šėlsmą, kartais abu kariai „subėga“ į keistą konfigūraciją, po akimirkos vienam itūžus „atplyšta“ skydas ar galva, kito ranka su kardu skrieja erdvėje, vydamasi priešą... Tai vis lėlių teatro sąlyginumai, nenusakomos galimybės! Įvaldyti tokią techniką, juo labiau vaidinant „juodajame kabinate“ (juodas fonas, juodai aprengti žiūrovui nematomi artistai), nebuvo lengva, tačiau „Lėlės“ teatro aktoriai su Gintaro Varno muzikos ir teatro akademijos dramos (ne lėlių!) kurso studentais įveikė visus barjerus abiejose spektaklio dalyse. Lėlės buvo netikėtos formos bei konstrukcijos, ir kiekvienam aktoriui įdomu tokią lėlę animuoti, įkvėpti jai dvasią, išmokyti meistriškai žaisti su ja. Nepamirškim, kad lėlės savaip „įgarsino“ puikūs solistai (juos ir muzikantus matėme viršuje už širmos), aktoriai turėjo derintis ir prie jų.

Antroji spektaklio dalis – „Nedėkingųjų šokis“ – visai kitos nuotaikos. Čia viską valdė barokinis šviesos ir šešėlių žaismas, ironija ir provokuojamas juokas. Spektaklyje veikė įvairių konstrukcijų lėlės ir į lėles panašūs objektai: kam derėjo skraidyti – tas skraidė (pavyzdžiui, balkšvi debesys su basomis aktorių kojomis ir mažas Amūras), kam lemta vilioti balto kūno grožiu (Venerą debesyse vaidino „nubalinta“, panaši į gipso skulptūrą

aktorė), o kam šokti – tos šoko... Savo liūdesio šoki šoko damos ir panelės, tos nedėkingosios, nenorėjusios ir nemokėjusios mylėti, nuėjusios ilgą kancijų kelią po mirties Plutono valdose. Veneros įgeidžius jos neilgam išleidžiamos iš mirties karalystės, kad pamatytume, „kaip kenčia tie šešėliai“; jų veidai blyškūs ir raukšlėti, skirtingai deformuoti, kraupūs, bet veiksmai žaismingi (lėlės sukurtos tokiu principu, kai butaforinės galvos su keisčiausiomis šukuosenomis uždėtos ant didžiulių suknelių-sijonų, už kurių slepiasi lėles valdantys aktoriai, o aktorių plaštakos veikia lyg koketuojančių senių rankos). Po spektaklio šaukta *bravo*, ilgai nesiskirstyta. Visi – ir spektaklio kūrėjai, ir žiūrovai – buvo laimingi. O šiais laikais tai retokai pasitaiko. Šito spektaklio sėkmė, kaip ir kiekvieno kito, Julijai Skuratovai atvėrė dar platesnes perspektyvas.

Natūralu, kad po „Senelės pasakų“ ji suartėjo su lenkų režisierė Ewa Piotrowska (šiuo metu ji Varšuvos teatro „Baj“ meno vadovė). Su ja drauge prieš metus sukūrė spektaklį Baltstogės teatre Vladimiro Nabokovo pjesės „Ašigalis“ (*Polius*) motyvais. Kaip ir dirbant su muzikiniu kolektyvu, ši kartą dailininkė vėl turėjo naują meninę patirtį. „Ašigalis“ – tai pasakojimas apie Pietų ašigalyje prazuvusią anglų ekspediciją, kuriai vadovavo kapitonas Robertas Falconas Skottas. Pjesėje veikia keturi personažai, veiksmas vyksta palapinėje; žiūrovai mato tik menkai apšviestus vyrų veidus ir rankas, girdi trūkinėjančius silpstančių žmonių pokalbius, atskirus garsus, kosulį, žodžius. Visa tai kūrė šiam spektakliui būtiną ritmiką, atmosferą. Vyrų žinojo, kad reikia nueiti tik 12 mylių ir pasieksi laivą. Bet kelias dienas trunkanti pūga neleidžia pajudėti iš vietos. Ir tas „tik“ tampa amžinybe. „Man reikėjo kažkokiu būdu lėlėmis, nedidelėje erdvėje perteikti tų tragiško likimo personažų sapnus, svajones apie išsigelbėjimą, kuri kiekvienas įsivaizdavo kitaip... Buvo du įkvėpimo šaltiniai: Nabokovo pjesė ir autentiški ekspediorių dienoraščiai“, – sako Julija. Man regis, didžiulis spektaklio emocinis krūvis tenka dailininkės sumanymui, kai tamsioje erdvėje, lyg iš dangaus nusileidžia balto sniego laukas ar sala, kurios pakrašty stovi gražus baltas laivas; o mažas žmogutis – lėlė, pasipriešindamas vėjui, eina kniubdamas per tą lauką laivo link, bet pasiekti neįstengia... Spektaklis buvo parodytas Kauno dramos teatro mažojoje salėje, aktoriai vaidino lenkų kalba, vertimo nebuvo, bet publika stebėjo sceną labai įdėmiai ir viską suprato, nes dailininkės sukurti vaizdai savaip papildė ir kompensavo tekstą, suteikė spektakliui poetinį skambesį.

Prieš metus, taip pat Baltstogėje su žinomu režisierium Piotru Tomaszuku Julija Skuratova sukūrė monospektaklį „Lis“ (Lapinas) pagal origi-

Nukelta į 5 psl.

Amūras ir Venera (S. Mikalauskaitė) „Nedėkingųjų šokyje“.

Vatikanio radijo laidų sukakčiai – knyga apie jų vedėją mons. V. Kazlauską

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Vasario 12-ąją sukako lygiai 80 metų, kai pradėjo veikti Vatikano radijas – tą dieną 1931 metais popiežius Pijus XI pirmą kartą per naująjį radiją kreipėsi į klausytojus. Neseniai, praejusio lapkričio pabaigoje, minėtos ir 70-osios šio radijo lietuviškų programų transliavimo metinės.

Šiuos jubiliejus gražiai įprasmino neseniai išleista knyga apie profesorių, kunigą monsinjorą Vytautą Kazlauską (1919–2008) – „Monsinjoras Vytautas Kazlauskas: Tiesa padarys jus laisvus“. Vatikano radijo lietuviškosios laidos neatsiejamą nuo monsinjoro vardo – čia jis pradėjo dirbti 1950 metais, netrukus tapo redakcijos vadovu ir vadovavo iki pat 1988 metų, kai išėjo į pensiją ir grįžo į Lietuvą.

Knygą parengė istorikė Angelė Buškevičienė ir Pasaulio lietuvių centro direktorius Valdas Kubilius. Solidžiam leidinyje – daug įdomios, niekada neskelbtos archyvinės medžiagos, ištraukos iš monsinjoro dienoraščių, jo laiškų. Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis ir dokumentų faksimilėmis, joje spausdinami prisiminimai žmonių, pažinojusių monsinjorą, taip pat yra ir V. Kazlausko paruoštų ir per Vatikano radiją transliuotų laidų tekstų.

Vatikano radijo tekstų archyvuose minima, kad tokios laidos lietuvių kalba prašė tuometis Lietuvos ministras prie Šventojo Sosto Stasys Girdvainis. Pirmosios laidos vedėjas buvo mariojonas vyskupas Pranciškus Petras Būčys, o tarp pirmųjų programų autorių – kunigas Juozas Beleckas, Stasys Lozoraitis vyresnysis. Religinės laidos su patriotiniu atspindžiu tęsėsi iki 1941-ųjų vasario, po to iki 1942 metų pabaigos laidos buvo tik religinės, jose nieko nekalbėta jokiais kitais klausimais. Antrąją 1942-ųjų metų Kalėdų dieną programa buvo uždaryta ir laidos atkurtos tik 1946-ųjų birželio mėnesį.

Netrukus čia pradėjo dirbti ir kunigas Vytautas Kazlauskas, baigęs mokslus popiežiškajame Grigaliaus universitete. Beveik keturis dešimtmečius, iki pat Lietuvos Nepriklausomybės susigrąžinimo, Vatikano radijo žodis Lietuvoje buvo vienas iš nedaugelio laisvo žodžio šaltinių.

„Vatikano radijo laidų bendradarbiai apibūdino monsinjorą kaip žmogų, kuris visada atkakliai

siekia užsibrėžtų tikslų. Daugybė žmonių Lietuvoje ištisus dešimtmečius klausėsi monsinjoro kalbos ir net neįsivaizdavo, kaip jis atrodė. Tiesa, kartais tų laidų kokybė buvo prasta, ir ne tik todėl, kad laidos buvo sąmoningai slopinamos – naudota technika buvo prastoka, techninė bazė kukli, ir kartais magnetofono juostelė būdavo tokios prastos kokybės, kad sunkiai sekdavosi suprasti, kas kalbama“, – pasakojo knygos sudarytoja A. Buškevičienė.

Ji sakė iš monsinjoro dukterėčios gavusi didžiulį V. Kazlausko archyvą, daug dokumentų turėjo ir jo sesuo Petronėlė, tad viskam išstudijuoti reikėjo daug laiko – teko vartyti pageltusius lapus, nupūsti nuo jų dulkes, atrinkti įdomiausius ir svarbiausius faktus, perversti daugybę laiškų. Iš jų paaiškėjo, kad dideliu autoritetu ir savo dvasiniu vadovu V. Kazlauskas laikė savo žemietį, prelatą Mykolą Krupavičių (1885–1970), diskutuodavo su juo svarbiais klausimais, vienas jų – ir apie žemės reformą.

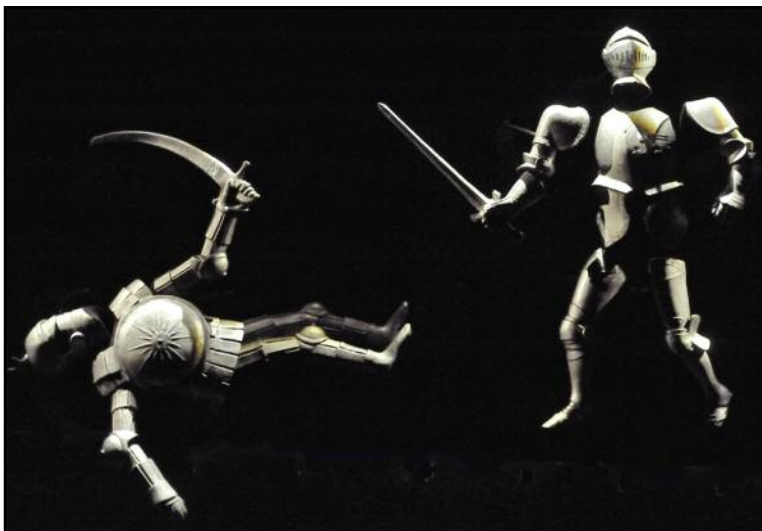
Pagrindiniai V. Kazlausko pagalbinkai lietuviško radijo laidoje buvo dvasininkai, pasitraukę į Vokietiją – Jonas Dėdinas, taip pat Vladas Delinikaitis. Švedijoje, Upsalos mieste – pasaulietis, visai neseniai, vasario pradžioje, miręs sociologijos daktaras Kajetonas Čeginskas, 1970–1975 metais dirbęs Upsalos universiteto bibliotekoje.

Knygoje jos sudarytojai aprašė ir tą didžiulį vaidmenį, kurį suvaidino „Lietuvos Bažnyčios kronikos“ leidimas – ir pats V. Kazlauskas Vatikano radijo lietuviškąsias laidas skirstė *iki* ir *po Kronikos*. Taip pat nemažai dėmesio skirta ryšiams su Visos Lietuvos išlaisvinimo komitetu aprašyti. „Monsinjoro žodį, tai, ką jis skelbė, galėjo kiekvienas girdėti ir vertinti. Jam nebuvo lengva, nes būta įvairių nuomonių, ne visiems tiko ir patiko jo laidos. V. Kazlauskui padėdavo vyskupas Vincentas Padolskis, vėliau – vyskupas Vincentas Brizgys“, – sakė knygos sudarytoja.

V. Kazlausko atsisveikinimas su redakcija Romoje nebuvo lengvas – tuomet 69-erių monsinjoras dar nenorėjo pasitraukti, manoma, kad tokiam pasitraukimui turėjo įtakos ir KGB, nes norėta, kad laidos būtų mažiau antisovietinės, ne tokios kovingos. Kai 1988-ųjų liepą ilgametis laidų vadovas paliko šį darbą, nebuvo patenkintas nei jis, nei prie jo laidų pripratę klausytojai.

Netrukus V. Kazlauskas grįžo į Lietuvą, pradėjo dirbti Kauno Vytauto Didžiojo universitete,

režisieriaus, atliepti jo sumanymo poreikius, bet niekuomet nenuolaidžiauja sau. Skirtinguose spektakliuose visuomet atpažinsi preciziškai ir su nemeluotu įkvėpimu atliktus ir paleistus gyventi personažus bei jų aplinką. Tad suprantama, kad po spektaklio žiūrovus traukte traukia prieiti prie scenos, iš arti pamatyti ir pačiupinėti lėles. O priėjęs pamatai, kad daugybės subtiliausių detalių iš tolo neižiūrėjai. Neižiūrėjai meginio atspalvio ar rašto, sagutės, batelių formos, bet visa tai tave vei-

C. Monteverdi „Tankredžio ir Klorindos dvikova“. Rež. Gintaras Varnas.

Monsinjoras V. Kazlauskas gimtuosiuose Avikiluose, jo iniciatyva įkurtuose „Vaiko tėviškės namuose“.

A. Vaškevičiaus nuotr.

kur dėstė religijotyrą ir socialinį bažnyčios mokslą. Pasaulio lietuvių centro vadovas V. Kubilius labai gerai prisimena tas dienas, nes jie ten dirbo kartu, buvo kolegos. „Mes dažnai pasikalbėdavome, tardavomės įvairiais klausimais. Man jis papasakojo apie norą įkurti vaikų globos įstaigą, taip pat fondą“, – sakė jis.

„Monsinjoras vengė viešumo, net nuotraukose jis stengdavosi atsistoti pakraštyje, kam nors už nugaros. Į Lietuvą jis atsivežė našlaičių vaikų globos idėją, o pažįstamiems ir draugams sakė galvojęs, ką atvežti, ir nutarė atvežti idėją, kurią reikia pabandyti įgyvendinti“, – pasakojo A. Buškevičienė.

Monsinjoras Lietuvoje susigrąžino visai šalia Marijampolės, Avikilų kaime esančią savo gimtinę, taip pat žemę šalia ir joje pradėjo kurti „Vaiko tėviškės namus“. Per trumpą laiką prieš du dešimtmečius čia iškilo 10 erdvių namelių, kuriuose įsikūrė po dešimt globojamų vaikų. Nemažą paramą šioms namams bei netrukus įkurtam fondui suteikė įvairios Italijos organizacijos ir fondai, taip pat parama atėjo ir iš Prancūzijos, Le Main miesto.

Per tuos metus šiuose namuose būta daug įvairių problemų, bėdų, tačiau monsinjoro idėja gyva, čia ir toliau globojama daugiau nei šimtas augintinių. Panašūs globos namai buvo įkurti ir Kaune, kur V. Kazlauskas gyveno. Naujoji knyga – puikus paminklas žmogui, daug metų skelbusiam tiesos žodį, nemažai bendradarbiavusiam ir „Drauge“. Jo idėjos gyvos, o pradėtus darbus tęsia kiti – Vatikano radijas kasdien prabyla 40-čia kalbų, o lietuviškoje redakcijoje dabar dirba trys lietuviai pasauliečiai. □

Atkelta iš 4 psl.

nalios autorės Martos Gusniowskos tekstus. Šią premjerą režisierius pavadino „lenkų – lietuvių laisvanoriška unija“. „Lapinas“ – tai spektaklis suaugusiems, kupinas humoro, ironijos ir absurdo; čia kalbama apie rimtus ir beprasmius dalykus, pamatytus mirštančio ar net mirusio Lapino akimis. Lėlininko rankose atsidūręs išskrostant skaisčiai rudas Lapinas išgyvena savo „nepakeliamą tuštumą“ ir gyvenimą pradeda suvokti geriau nei suvokė, būdamas gyvas. O atgailinti jį gali tik stebukladaris lėlininkas! Sprendžiant iš atsiliepimų lenkų spaudoje, Julijai Skuratovai pavyko sukaupti ir sukomponuoti scenoje visą tą „aplinkos“ (gyvenimo, teatro) absurda – daiktų banalumą ir jų perteklių, iš atpažįstamų, bet kitaip derinamų objektų sukurti, pasak Hannos Baltyn, „savo makabriškai – poetišką stilių“ (*Nuo medžioklės iki apoteozės*, „Teatr lalė“, Nr. 2–3/100–101/2010).

Galima pasidžiaugti, kad Julija Skuratova kiekvienu savo spektakliu žengia naują žingsnį, nesikartoja. „Juodoji višta“, „Panelė Chan“, „Senelės pasaka“, „Muzikinė dėžutė“, „Ašigalis“, „Lapinas“, Monteverdi operos – tai stilistiškai skirtingi kūriniai, kuriuose matome, jog scenografe giliai jaučia autorių, sugeba prisitaikyti prie

kė per atstumą ir vertė tikėti scenine tiesa. Lygiai kaip veikia, tik negatyviai, grubus, be meilės atliktas objektas.

Visi pokalbiai su Julija Skuratova dažniausiai baigiasi mano apgailėstavimais, kad mūsų lėlių teatrai kažkaip sugeba apsieiti be jos, kad kviečia nekviesdami, siūlo nesiūlydami. Mūsų mintys stabteli dar ir prie to, jog maža režisierių, kurie norėtų drauge su ja bandyti neišbandyta, nebijotų leisti į neišvaikščiomas žemes. Grįžtam ir prie minties apie tai, kad lėlių teatras tai anaipol nėra vien teatras mažiems vaikams. O ir teatras mažiems vaikams turi būti meniškai, universalus, tenkinantis įvairaus amžiaus žiūrovus. Lėlių teatro savitumo, jo platesnių galimybių klausimą lenkų ir kitų šalių kritika karštai svarstė dar XX amžiaus 6-ajame dešimtmetyje, kai mūsų lėlių teatrą dar tebekaustė primityvaus realizmo išalas. Vokiečių lėlininkas H. Zygelis kvietė „žiūrėti į savo žanrą kaip į tam tikrą aukšto laipsnio sintezės rezultatą ir nevengti žygių ir neištirtas sritis, ir nebijoti naujų išraiškos būdų“. (Cit. Iš: *Henrikas Jurkovskis. Iš pažįturų į lėlių teatrą istorijos*. Teatras, 1986, Nr. 3, P. 24–25.) Tikrieji lėlininkai visuomet turėjo bijoti lėlių teatro kaip žanro izoliacijos, uždaro. Jie svajojo apie universalų teatrą, kuris plėstų lėlių teatro išraiškos diapazoną, tuo pačiu plėsdamas ir žiūrovų sudėtį – nuo mažiausių iki suaugusių. □

„Stebinančiai naujas ir originalus atėjo į mūsų literatūrą“

VIOLETA ALEKNIENĖ

Kleopas Jurgelionis – lietuvių išeivijos poetas ir kalbininkas, vertėjas ir kritikas, redaktorius ir valstybės tarnautojas. Šio žmogaus gyvenime ir kūryboje liko daug neatskleistų paslapčių. Nors jis save išbandė daugelyje veiklos sričių, tačiau originaliausiai atsiskleidė literatūroje. Apie jo, kaip visapusiškai talentingo žmogaus gyvenimą ir kūrybą iš tiesų nedaug rašyta, publikuota, vykdyta sklaida kultūrinėje erdvėje. Manoma, kad tam įtakos turėjo gyvenimo ir kūrybinės minties atsiskleidimas svetimose žemėse, toli nuo gimtosios Lietuvos.

K. Jurgelionio palikimas ir kiti šaltiniai apie jį yra saugomi Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Rinkinį sudaro: knygos (3 vnt), eilėraščių, straipsnių, vertimų rankraščiai (107 vnt), atsimi-

Alma Kučinskaitė-Šileikienė
1988 08 09 Čikagoje, K. Jurgelionio namuose.

nimai ir straipsniai (3 vnt), laiškai K. V. Račkauskui (58 vnt), A. Vaičiulaičiui (17 vnt), U. Babickaitėi (10 vnt), fotonuotraukos (3 vnt), dailės kūriniai (2 vnt), spaudiniai (3 vnt).

Šio straipsnio tikslas – remiantis įvairiais šaltiniais, plačiau atskleisti mano gimtajame krašte – Kupiškio rajone – gimusio ir augusio K. Jurgelionio asmenybę. Surasti naujus faktus, įvertinti jį kaip žmogų ir literatą padėjo minėti laiškai, vientelės poeta mačiusios ir pažinojusios dukterėčios Almos Kučinskaitės-Šileikienės prisiminimai, kita išlikusi medžiaga.

K. Jurgelionio kūrybos palikimas – negausus, tačiau įvairus ir reikšmingas lietuvių kalbai ir literatūrai.

Tolėliau nuo Lėvens ir Mituvos upės santakos, Kupiškio rajone, Virbališkių kaime, valsčiaus raštininko Jono Jurgelionio ir jo žmonos Marijonos Jasiūnaitės-Jurgelionienės šeimoje 1886 m. sausio 1 d. gimė sūnus Kleopas. 1971 m. išleistoje knygoje „Lietuvių literatūros kritika“ rašoma, kad J. Jurgelionis gimė Panemunėlyje: jo gimimo vieta buvo sutapatinta su tėvo gimtine.

Buvusi Virbališkių aštuonmetės mokyklos mokytoja Danutė Sokienė prisimena iš kartos į kartą perduodamus prisiminimus apie šią šeimą. „Raštininko Jono Jurgelionio šeima gyveno pasiturinčiai. Vieno valsčiaus pastato gale buvusi kanceliarija, o kitame gyveno raštininko šeima. Čia Marijona Jurgelionienė pagimdė pirmą dukrą. Mergaitė greitai mirė. Motina, išvažiuodama iš kaimo, ant kapo pastatė kryžių ir padovanojo tiūlius.“

Poeto tėvai buvo šviesūs žmonės. Tėvas kilęs iš Miesteliškių kaimo, kuris buvo greta Panemunėlio miestelio (Rokiškio rajonas). Vėliau Karoliui Račkauskui Kleopas rašys: „Tėvas mokėsi toj pačioj raštininkų mokykloje, kurioje mokėsi būsimo vyskupas A. Baranauskas, būtent Rumšiškėse. Man gimus tėvas buvo pisorium Virbališkiuose, Panemunėlyje ir Aknystoje. Kol mano tėvas buvo pisorium, mes turtingai gyvenome, turbūt lyginomės su klebonais“.

Motina – vienturtė Moškėnų kaimo (Rokiškio rajonas) valakininko S. Jasiūno dukra. Dievobaiminga moteris, sugebėjusi sklandžiai reikšti mintis, buvusi garsaus kupiškėno kunigo Jono Katelės, išmokusio visą Panemunėlio parapiją skaityti ir rašyti, mokinė.

Apie 1889 metus Jurgelionių šeima sugrįžo į Panemunėlį. Čia, prie Nemunėlio upės, netoli garsaus sėlių genties Moškėnų piliakalnio esančiame viename prabėgo poeto vaikystė. Jis buvo mylimiausias motinos tėvo S. Jasiūno anūkas. Savo prisiminimuose K. Jurgelionis rašė „Visa Lietuva atmintų sutelpa mano senelio namuose... Aš labai džiaugdavaus, kada jis leisdavo man eiti su juo į laukus arti ir sėti...“ Gal todėl senelis prieš mirdamas savo ūkį užrašė vyriausiam dukros sūnui, aštuonerių metų Kleopui. Kadangi poetas anksti išvyko iš Tėvynės, ūkis atiteko jauniausiajai jo sėseriai Julijai.

Raštininko darbas Rusijos valdomoje Lietuvoje nebuvo pastovus. Jonas Jurgelionis su šeima iš Panemunėlio išsikėlė į Aknystą, į pusiau lietuvišką, pusiau latvišką valsčių Latvijos pasienyje „Po dviejų metų mes vėl turėjome kraustyti ir iš Aknystos, ir neturėjom kur kraustyti. Moškėnuose pas senelį turėjome prisiglausti visa mūsų šeima, aš buvau išsiųstas Panemunėlin į mokyklą. Vėliau Rokiškyje mano tėvas tarnavo kaip paštininko padėjėjas. Mūsų gyvenimas pasidarė vargingas, šeima didėjo.“

Jurgelionių šeimoje augo trys sūnūs – Kleopas, Alfonsas bei Antanas ir keturios dukterys – Elena, Stefanija, Bronislava, Julija.

Kai poetas buvo Rokiškio pradžios mokyklos baigiamosios klasės mokinys, tėvas neteko vietos Rokiškyje ir išvažiavo su šeima 1896 m. į Petrapilį. Išvykimo priežastis – rusų valdžios išleistas įsakymas, draudęs katalikams raštininkauti. Norėdami dirbti Lietuvoje, valstybės tarnautojai turėjo tapti stačiatikiais arba keltis į Rusiją. Dar prieš išvykstant į Petrapilį, mirė senelis S. Jasiūnas. „Vieną šaltą dieną po naujų metų iš Moškėnų atvažiavo senelio sena šeimininkė. Ji pranešė, kad senelis sunkiai serga. Gal mirs. Mano motutė apsiverkė ir greitai pradėjo rengtis į kelionę su visais vaikais. Tik aš negalėjau važiuoti be leidimo nuo mokytojo. Nubėgęs mokyklon paprašiau leidimo. Man leidimo mokytojas nedavė“.

Išvažiuojant motinai, devynerių metų vaikas pėsčias nukeliavo į Moškėnus. Senelį anūkas dar rado gyvą, bet po valandos jis mirė. Vėliau poetas savo prisiminimuose rašė: „Tuomet jo asmenybė, šviesi, tvirta ir maloni, gal dar daugiau man reikštų ir dar giliau iškiepytų į mane per medžio prakilnumą, kurį tęsti aš norėčiau, žiūrėdamas į saulę“.

Prieš išvažiuodami į Petrapilį Jurgelioniai Moškėnų kaime esantį senelio ūkį išnuomojo. Imperijos sostinėje Jonas Jurgelionis dirbo raštininku notaro Klockockio kontoroje. Vėliau dirbo

Antano Kučinsko viensėdyje Skapiškyje. Verandoje sėdi Marija Jurgelionienė, prie verandos – Antanas Kučinskas ir Julija Kučinskienė su dukra Rita. 1932 m.

raštininku Romos katalikų Mogiliavo arkivyskupijos konsistorijoje. Ši įstaiga buvo pusiau valdinė, išsikūrusi buvusiam rusų didiko ir poeto Deržavino namuose (Fartankos g. 118). Jurgelionių šeima gyveno valdiškame trijų kambarių bute, kalbėjo lietuviškai ir lenkiškai.

Petrapilyje visi raštininko šeimos vaikai buvo leidžiami į gimnaziją, bet dėl finansinių sunkumų ne visi ją galėjo baigti. Vyresniojo sūnaus Kleopo mokslai užsibaigė 7 klasėje. „Septintos klasės su mažumu nebaigiau, nes dėl mano didelio iškalbumo St. Kairys savo „magiška“ galia ištraukė mane dirbti Lietuvos revoliucijos dirvoj...“ Pirmąjį eilėraščių K. Jurgelionis parašė lenkiškai, dar gimnazijoje besimokydamas.

Smalsų, gabų, tačiau gana santūrų gimnazistą į Petrapilio lietuvių veiklą įtraukė didesnę visuomeninę patirtį turėjęs būsimo kalbininkas K. Būga.

K. Jurgelionis, A. Valdemaras ir kiti imlesnio proto jaunuoliai vakarais rinkdavosi pas Dvasinės akademijos profesorių K. Jaunių, artimai bendravę su K. Būga. Kalbinėmis žiniomis K. Būga dalijosi su K. Jurgelioniu. Jis taisė Kleopo tarminę tartį į bendrinę, ruošdamas jį aktorystei. Pirmą kartą K. Jurgelionis suvaidino P. Vaičiailio verstą Puškino „Šykštųjų riterių“. Adomo Varno liudijimu, greitai iškilo kaip Petrapilio lietuvių scenos žvaigždė. Apie jauno gimnazisto talentą knygoje „Lietuvių teatras Peterburge“ rašė Balys Sruoga. Pats K. Jurgelionis apie tai rašė 1937 m. laiške K. Račkauskui-Vairui: „Profesorius B. Sruoga bandė būti objektyvesnis rašydamas apie Lietuvių teatrą Peterburge. Bet jis labai kvailai pasitikėjo tik protokolais. Jis nesivadovavo net laikraščių recenzijomis mūsų teatrų vakarų. Todėl jis nematė didžiausio spektaklio, kurį sutaisė Peterburgo lietuviams gimnazistas K. Jurgelionis...“

1905 m. lietuviai Petrapilyje pastatė pjesę „Mindaugas“. K. Jurgelionis vaidino karalių Mindaugą. „Į Mindaugo“ vaidinimą buvo įtraukti ir kiti lietuviai studentai – „Ernestas Galvanauskas (vėliau buvęs Lietuvos premjeras) vaidino kunigaikštį Daumantą, Mikas Bliūdžius (Raulas) vaidino Liutavarį...“

Petrapilyje besikaupiančios revoliucinės nuotaikos, emociškos kalbos prieš carą, rusų-japonų karą, galiausiai tėvo atleidimas iš geros raštininko vietos įsuko K. Jurgelionį į 1905 m. politinius įvykius. Bet nei tuometinė veikla, nei sėdėjimas Vilkaviškio kalėjime, bendravimas su socialistais Kleopo nepadarė tikru revoliucionieriumi. Tik laikinai emocijos valdė protą. Apie tai jis yra rašęs: „Prisimenu, tai buvo Petrapilio gimnazijų mokinių revoliucija, kurios vadovu ir dažniausiu kal-

Nukelta į 8 psl.

Dingusio laiko atspindžiai

ŠARŪNAS ŠIMKEVIČIUS

Vasario 16 d. Alytaus kraštotyros muziejus pažymėjo gražiu renginiu – net 2 knygų pristatymu. Kaip teisingai pastebėjo renginį vedusi muziejaus direktorė Audronė Jakunskienė, dabar žmonės nelabai gausiai dalyvauja su knygomis susijusiuose renginiuose, jei, žinoma, tai nėra knygų mugė. Tačiau į šį renginį susirinko nemažai lankytojų, todėl jį galėtume laikyti išimtimi. Reikia tik pasidžiaugti, kad Alytaus kraštotyros muziejus bendradarbiauja su kolekcininkais ir išleido tokį puikų senųjų Alytaus atvirukų katalogą. Muziejininkas Vilmantas Dunderis, pristatęs katalogą, teigė, kad tai bene seniausi Alytaus vaizdai, kadangi caro valdžia draudė fotografuoti mieste. Tai iš dalies tiesa, bet gal reikėjo pasakyti, kad caro valdžia nedraudė fotografuoti atelėje. Todėl būtent šios, miestiečių darytos pas M. Abramavičių fotografijos ir laikytinos seniausiomis Alytaus fotografijomis.

Dar daugiau – tais laikais fotografijos būdavo klijuojamos ant kartono lakštų. O tie lakštai – tai ne šiaip sau popierėliai, bet spaudos darbai, kartais kitoje pusėje būdavo ir spaustuvininko reklama. Todėl tai ne tik seniausios fotografijos, bet ir seniausi Alytaus spaudiniai. Tai – laikmetis, kai Alytus dar buvo Olita. Katalogas pavadintas „Dingusio laiko atspindžiai: pirmojo pasaulinio karo Alytaus atvirukų katalogas. 1914–1918.“ Išleido Alytaus kraštotyros muziejus, parėmus kultūros rėmimo fondui. Katalogo sudarytoja – Virginija Buškevičiūtė, o į redkolegiją įėjo Audronė Jakunskienė, Vilmantas Dunderis, Galina Tamošiūnienė. Knygą 500 egzempliorių tiražu išspausdino „Petro ofsetas“. Katalogo pagrindu tapo gausi kolekcininko Algimanto Antanevičiaus surinktų atvirukų kolekcija bei Alytaus kraštotyros muziejaus filokartijos rinkinyje saugomi atvirukai. Naudotasi ir kitų kolekcininkų – Rimo Paškausko, Petro Kaminsko, Česlovo Galkaus, Gintaros Viskantės – rinkiniais. Rengiant medžiagą buvo bendrauta ir su kitais kolekcininkais bei archyvais ir muziejais. Aptikti 66 atvirukai su skirtingais miesto vaizdais, bet pilnos kolekcijos sudaryti dar nepavyko, tikėtini papildymai. Senuosius Alytaus miesto vaizdus, įdomią ikonografinę medžiagą vienoje vietoje pateikiantis katalogas yra puikus šaltinis, papildantis miesto istorijos, kultūros, urbanistikos studijas. Senąją medžiagą kartu iliustruojančios šiuolaikinių vietovių fotografijos leis miesto gyventojams ir svečiams lengviau suprasti, kaip pasikeitė miestas, kur buvo ta vieta, kuri pavaizduota atviruke: ji išliko ar neišliko, pasikeitė ar nepasikeitė.

Jau minėjau, kad tą dieną buvo pristatomos net 2 knygos. Antroji pavadinta „Alytaus rajono piliakalnių takais“. Tai parodos „Mūsų protėvių dvasia“ katalogas. Leidinį parėmė Alytaus rajono savivaldybė ir asociacija *Dzūkų kultūros draugė*. Renginio metu katalogo sudarytojai Vilma Jenciuitytė ir Artūras Balčiūnas įdomiai dalijosi savo patirtimi ir išpūdžiais, igytais rengiant katalogą. Kultūros paveldo departamento duomenimis, Lietuvoje saugomi 754 piliakalniai, 19 iš jų Alytaus rajone, 2 Alytaus mieste. Dar 7 numanomos kalvos neįtrauktos į nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą.

Alytaus kraštotyros muziejuje parengtos parodos ir katalogo „Mūsų protėvių dvasia“ tikslas – supažindinti su piliakalniais, esančiais Alytaus rajone ir mieste, atkreipti dėmesį ne tik į jų kultūrinį unikalumą, bet ir priminti piliakalnių priežiūros, išsaugojimo bei informacijos apie juos sklaidos būtinybę. Leidinyje pateikiamos visų Alytaus rajono ir miesto piliakalnių fotografijos, legendos, apžvel-

giama raida, šiandieninė būklė, archeologinių kasinėjimų medžiaga.

Algimantas Antanevičius:
kolekcija prasidėjo nuo Knygos

Kaip pasakoja kolekcininkas, – meilė Knygai atėjo iš vaikystės. O didžiausi jos „kaltininkai“ buvo tėvai ir lietuvių kalbos mokytojos: Aldona Jurgaitytė ir Milda Zilporytė-Kubilienė. Beje, abi žemaitės. Vėliau šis ratas plėtėsi. Tėvai, nors ir labai mažai mokslų krimtę, puikiai suprato spausdinto žodžio svarbą ir skatino jį pažinti. Todėl vos šešerių metų pradėjęs lankyti mokyklą, jau mokėjau pakenčiamai skaityti. Besimokant trečioje ar ketvirtoje klasėje, dabar jau nebeatsimenu iš kur, mūsų namuose atsirado gerai aprintos M. Valančiaus „Vaikų knygelė“ ir V. Krėvės „Dainavos šalių senų žmonių padavimai“. Tai buvo tie saldai niukai, kurių skonis vėliau lydės visą gyvenimą. O jį labai sustiprino puikios mokytojos lituanistės. A. Jurgaitytė lietuvių kalbos mane mokė penktoje-septintoje klasėje. Ji ne tik gerai diegė lietuvių kalbos žinias, bet pastebėjusi mano pomėgį knygai, po pamokų vesdavosi į savo kambarėlį mokyklos palėpėje, kur iš asmeninės bibliotekos parinkdavo man knygas. Ir ne bet kokias. Iš jų susipažinau su I. Simonaitytės, A. Venclovos, P. Cvirkos, L. Tolstojaus, Dž. Steinbeko ir kitų klasikų kūriniais. To-

plektais, bet ir su „Lietuviška enciklopedija“, A. Kučinsko „Kęstučiu“, kitomis geromis prieškario knygomis. Aukštesnėse klasėse mokiusi M. Zilporytė-Kubilienė išmokė giliau pažinti perskaitytus kūrinius, jų stipriąsias ir silpnąsias puses, skatino savarankiškai mąstyti, suvokti kūrinio prasmę ir kritiškai jį vertinti. Tam padėjo ir mokykloje veikęs literatų būrelis, vadovaujamas tos pačios mokytojos.

Nuolatinis bendravimas su knyga suformavo tvirtą norą studijuoti lietuvių kalbą. Deja, tuometinio gyvenimo realijos šiam norui nebuvo dėkingos. Anksti mirus tėvui, motinai su dviem mažamečiais išmokyti bent vieną vaiką buvo nepakečiama našta. Reikėjo ieškoti kelių, kaip greičiau pačiam užsidirbti duoną. Todėl tolesnis mano mokslas susijęs su žemės ūkiu, taip pat mėgstamu dalyku, nors ir žymiai sunkiau derinamu su knyga. Pabaigęs žemės ūkio technikumą, gavau darbą, tačiau toli nuo namų ir dar toliau nuo knygų. O po pusmečio – privaloma tarnyba sovietinėje armijoje toli toli prie Japonų jūros, visai svetimame krašte. Bet knyga, nors ir ne lietuviška, nepaliko ir ten. Perskaičiau kone viską, ką buvo galima gauti kariuomenės bibliotekoje, neblogai išmokau rusų kalbą, iš rusiškų vadovėlių pasiruošiau stojimui į aukštąją mokyklą. Po pusketvirtų metų grįžęs į namus, įstojau į tuometinę Žemės ūkio akademiją Kaune, kurios neakivaizdinį skyrių sėkmingai baigiau. Gavau pasiūlymą tęsti studijas, tačiau reikėjo gyventi kitaip, nes buvo šeima, du maži vaikai, aibės rūpesčių.

Mokslas nutolo, o knygos liko. Tiesa, daug jų išsibarsė per nuolatinį krausty-musis iš vienos vietos į kitą. Vienos išdalintos, kitos paskolintos ir negrąžintos ar nepersivežtos į naują vietą. Paaugus vaikams, draugų pakalbin-tas, gal apie 1976-uosius nuvažiauvau į Kauno kolekcininkų klubą. Atsirado naujų draugų, atsirado noras surinkti geriausias prieškario knygas ir palikti vaikams, nes tada neatrodė, kad jos dar kada gali būti išleistos. Rinkimas ilgas ir atkaklus, nes vienietinės knygos buvo labai brangios ir žinomos tik gana siauram ratui žmonių, todėl kartais atsisakydavau kur kas būtinesnio pirkinio ir pirkdavau knygą.

Tuomet atrodė, kad knyga kaip ir moteris: praleisi proga, ir ji gali nepasikartoti. Todėl dabar, kai daugelis mano taip atkakliai ieškotų ir brangiai nupirktų knygų išleistos pakartotinai ar ir tos pačios senosios keleriopai mažesne kaina guli Vilniaus kolekcininkų klube ant buvusių Profsajungų rūmų palangių, vėl pamanau: kur jau čia knygas lyginsi su moterimis. Ir visgi tų knygoms paaukotų metų, dienų, o kartais ir naktų nesigailiu. Kiek sutikta šviesių žmonių, kiek daug sužinota, ko tik nepatirta. Per tuos ilgus rinkimo metus mano galas kelio Vilniuje buvo Petras Matkevičius, Kaune – Julius Tamošiūnas. Abu gulago tremtiniai, abu nepakartojamos asmenybės, deja, abu jau mirę.

Petras Matkevičius gyveno M. Šlapelienės namuose, tuometinėje Gorkio gatvėje. Buto koridorius ir kambarys, tiksliau, du nedideli kambariukai, nuo grindų iki lubų užkrauti prieškario knygomis. Ir ne bet kokiomis. Tarp knygų, viename iš kambarėlių, siaura geležinė lovelė, stalą atstojusi maža spintelė, ir ta apkrauta knygomis. P. Matkevičius dirbo Kauno antikvariate. Iš pradžių priėmė gana santūriai, tačiau po metų, kitų jau pasikalbėdavome gana nuoširdžiai, ruošėsi atvažiuoti pas mane į Alytų. Deja, nesuspėjo. Po jo mirties knygos atiteko Vilniuje gyvenusiems jo giminaičiams, su kuriais dar bendravau gal porą metų. Ne mažiau įdomi asmenybė buvo Julius Tamošiūnas. Nors pažįstami kauniečiai sakydavo, jog Julius ne su visais nuoširdus, man to patirti neteko. Kai tik praverdavau jo namų duris ir dabar, atrodo, girdžiu džiaugsmingą šūksnį: „O, Algis!“. Ir kalboms, knygų rodymui ir aptarimui nebūdavo galo. Abu šie žmonės daug praturtino mano žinias apie senąją knygą, o Julius parodė niekur nematytą pedantiškai tvarkingą senosios spaudos rinkinių. Per juos susipažinau su daugeliu šviesių žmonių, kartu praleista daug valandų, būta įvairių susitikimų. □

„Buvom, esam, būsim” – dvidešimtmečio kronika

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Pilnas šio išpūdingo leidinio pavadinimas – „Buvom, esam, būsim, 1990–2010 Lietuvos valstybė: dvidešimtmečio kronika” (Lietuvos rytas, Vilnius, 2010). Leidinį dovanų gavau būdamas Lietuvoje. Tai didelio formato, 368 puslapių knyga. Leidinį rengė keturiolikos asmenų grupė, kuriai vadovavo Ona Pečiulienė. Tai tas pats „Lietuvos rytas”, kuris gražiai pasirodė su praėjusiais metais išleista knyga, aprašyta „Drauge”.

Pradžiai – pora žodžių apie „Lietuvos rytą”. Pirmasis dienraščio numeris išėjo 1990 metų sausio 1 d. Dienraščio grupėje dirba apie 1 000 žmonių. Nuo 2006 m. vasario 13 d. leidžiamas interneto dienraštis *lyttas.lt*. Gedvydas Vainauskas vadovauja dienraščiui jau 20 metų. Jis – laikraščio kūrėjas ir vyriausiasis redaktorius nuo pirmojo leidinio numerio.

Savo žodyje leidinio skaitytojams vyr. redaktorius primena, kad pernai pavasarį, Lietuvos vardo tūkstantmečio metais, „Lietuvos rytas” savo skaitytojams padovanojo enciklopediją „Šalis ta Lietuva...” Joje buvo atspindėta tūkstantis svarbiausių šalies istorijos akimirų. Dabar, po metų, „Lietuvos ryto” skaitytojai savo rankose laiko dar vieną enciklopediją – „Buvom, esam, būsim”. Tai šalies istorija nuo 1990-ųjų iki 2010-ųjų. „Kurdami šią enciklopediją, dar kartą įsitikinome, kiek daug nuveikta. Tai pirmasis bandymas apžvelgti naująsias Lietuvos valstybės istoriją”, – rašo redaktorius, teigdamas, kad ši enciklopedija – tarsi priminimas, kiek daug demokratinėje valstybėje, drąsiai priimant gyvenimo iššūkius, galima padaryti per tokį trumpą laiką.

Knyga suskirstyta chronologine tvarka, pamečiui, pradedant nuo 1990 metų. Kiekvienai metai padalinti į aibę skyrelių, apimančių politiką, visuomenę, Bažnyčią, ūkį, kultūrą, žiniasklaidą ir sportą. Kai kur pridurti mokslo, nelaimių ir *Tarp kitko* skyreliai. Labai daug įdomių ir gražių išdėstytų įvairaus dydžio, daugiausia spalvotų, nuotraukų! Nuotraukose tiesiog jaučiama aprašomo gyvenimo dinamika ir pulsas. Labai mažai grupinių nuotraukų, kur visi pozuoja. Ši charakteristika daugiau tinka Vakaruose gyvenančios išeivijos leistiems leidiniams aptarti.

Kiekvienų metų skyreliuose atsispindi ryškiausi metų įvykiai, kartais palydimi atitinkamų pastabų. Pavyzdžiui, 1991 skyrelyje rašoma: „1991 m. sausį kariniuose veiksmuose Lietuvoje dalyvavo geriausiai parengtos SSRS kovinės pajėgos. Tomis dienomis krašto apsaugos kariai ir Šaulių sąjungos

Sausio įvykiai, 1991 m.

vado Gedimino Jankaus įsakymu sukviesti šauliai, saugoje Aukščiausiąją Tarybą, daugiausia buvo ginkluoti lygiavamzdžiais medžiokliniais šautuvais ir, kaip senovėje, nusmailintomis ietimis-pikomis. Taip apsiginklavę Parlamento gynėjai (jų būta per pusantro šimto) prisiekė ištikimybę Lietuvai, nors buvo aišku, kad puolimo atveju jiems skirtas legendarinių Pilėnų likimas” (psl. 29).

Knygoje rašoma apie Atkuriamąją Tautinį olimpinį komitetą, privatizavimo plėšinius, Šventojo Tėvo meilės liudijimą, lito sugrįžimą, Tuskulėnų parko paslaptį, finansinius skandalus, katastrofą Baltijos jūroje, bankų griūtį, laisvą ir atsakingą spaudą. Toliau pristatomi lietuviškos knygos metai, krepšinininkų triumfas, pirmoji labdaros puota, „Žalgirio” krepšinininkai, sovietmečio stabai Grūto parke, Kaunas – operetės sostinė, Lietuvos atgimimo simbolis – Kristaus prisikėlimo bažnyčia Kaune, trečdalis milijono emigrantų iš Lietuvos, gamtos stichijos, Valdas Adamkus – Metų europietis, Šiluvos Dievo Motinos metai ir šimtai kitų įvykių.

Metinių įvykių apžvalgų pabaigoje su pasididžiavimu prisimenama 2009 m. liepos 1 d. Dainų šventė „Amžių sutartinė”. Tūkstantmečio dainų šventėje dalyvavo 42 000 dalyvių. Iš jų – 25 000 vaikų ir jaunimo. Per šešias dienas Vilniuje įvyko 14 šventinių renginių. Paskutinę šventės dieną Vingio parke atidengta Tado Gutausko skulptūra „Vienybės medis”, kurioje iškalti šimto žymiausių lietuvių vardai. Iškilmingas priėmimas Prezidentūroje užbaigė pagrindinius Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo renginius. „Ką apie tūkstantmečio metus prisimins būsimos Lietuvos kartos?

Ar 2009-ieji bus lietuvių tautos pasididžiavimo metai, kad nedidelės valstybės vardas gyvuoja kelis kartus ilgiau nei tokių šalių kaip JAV, Australija, Brazilija, Indonezija? Ar istorijos vadovėliuose tebus prisimenama, kad Lietuvos žmonėms sunkiai sekėsi sugrąžinti skolas, tįso eilės prie darbo biržų, o įmonės krito kaip lapai?” Enciklopedijos dalis baigiama šiuo paragrafu: „Ištverusi 50 metų sovietinės aneksijos ir komunistinių lozungų kvaitulio Lietuva sugebėjo atsitiesti tada, kai iki tūkstantmečio buvo likusi istorinė akimirka – vos du dešimtmečiai. Per tą laiką Lietuva suspėjo tapti ES ir NATO narė. Jubiliejinę Dainų šventę vėl lydės palydovas lietus. Galima prisiminti visus negandų lietus, kurie tiek amžių turškė ant tautos gyvybės ugnies, bet juk geriau pasidaro, kai žinai – negandos lietuvių ugnies taip ir neužgesino” (psl. 293).

Knygos pabaigoje aprašomos dvidešimtmečio bendrovės, kurios, reikia spėti, prisidėjo prie šio jubiliejinio leidinio paruošimo ir išleidimo. Rašoma, kad Lietuvoje yra apie šimtas bendrovių, sėkmingai atlaikiusių laiko išbandymus ir dirbančių jau dvidešimt metų. Į klausimą „Kur slypi verslo sėkmės paslaptis?” leidinyje atsako rinkoje įsitvirtinusių bendrovių vadovai.

Paskutiniai 20 knygos puslapių skirti 1918–1938 metų Lietuvai. Tai ankstesniojo leidinio kai kurių straipsnių santrauka. Pagaliau šią apžvalgą baigiu ant knygos nugarėlės pateiktu sakiniu: „Bet Lietuva – kaip tas mažas gintaro gabalėlis, kuris atlaikęs ir dideles bangas, ir milžinišką vandens slėgį jūros dugne, randa kelią į krante jo ieškančio vaiko delną”. □

„Stebinančiai naujas ir originalus atėjo į mūsų literatūrą”

Atkelta iš 6 psl.

bėtoju buvau aš. Gimnazistai buvo parengę galvas už mane guldyti. Vardai Lenino, Plechanovo, Trockio jiems nieko nereiškė...”

Atsisakęs laikyti baigiamuosius egzaminus, K. Jurgelionis atvyksta į Lietuvą dirbti agitatoriumi. „Tuo tikslu buvau Vilniuje, buvau Kaune ir pagalbos buvau išsiųstas į Kauno apskritį agituoti už socialdemokratų partijos kandidatus į Dūmą... Bet šis periodas mano gyvenime tikrai nebuvo mano „mokslinimosi periodu”.

Šiauliuose darbininkai vienbalsiai išrinko K. Jurgelionį atstovu į Vilniaus Seimą. Jis į Vilnių negalėjo važiuoti, nes neturėjo pinigų. „Todėl atsi stojęs pareiškiau, kad branginu suteiktą man garbę, bet dėl lėšų stokos negalėsiu vykti Vilniun. Savo vieton perstatau gerbiama generolą Babianskį. Po to su ovacijomis gen. Babianskis buvo išrinktas vienbalsiai”, – rašo laiške K. Račkauskui.

K. Jurgelionis liko gyventi Šiauliuose, nes turėjo dirbti agitacinį darbą. Šalia Zubovo alaas gamyklos jis išsinuomojo mažytį kambarėlį su lova už 10 rublių per mėnesį. S. Kairys jam algą –1 rublį dienai mokėjo. Diena iš dienos važinėjo po Pane-

Moškėnų piliakalnis. Iš kairės: sėdi Edvardas Turauskas, Petras Jakštas, Marija Jurgelionienė. 1937 m.

vėžį, Raseinius, Radviliškį, Zagarę, Telšius, Joniškį. Visur prisistatydavo Motiejaus Šiugždos slapyvardžiu. Daug bėdos su Šiugždos vardu jis pasidarė Vilkaviškio kalėjime. Kalėjimas pakeitė visą būsimo poeto gyvenimą. Vienatvė ir nelaisvė ugninių kalbų sakytoją vėl sugrąžino prie poezijos. Poezijos rinkinyje „Glūdi liūdi” pirmas eilėraštis

yra „Kalėjime”, rašytas 1907 m. Iš kalėjimo pavyko pabėgti. Pabėgimą suorganizavo Vladas Požela. Keli vyrai užpuolė kalėjimo sargus. Pro langą Kleopui buvo paduotas revolveris. Poželos vyrams susirėmus su kalėjimo prižiūrėtojais, Kleopas šovė iš revolverio. Niekas nebuvo sužeistas, tik Kleopo vaduotojo vyrai išlakstė. Pasiliko K. Jurgelionis ir V. Požela. Pamatę, kad nieko aplinkui nėra, išbėgo į gatvę. Tada į juos pradėjo šaudyti nuo kalėjimo vartų. Bėgliai atsidūrė apsnigtame lauke. Kadangi Vilkaviškį saugojo kariuomenė, vyrai manė, kad kareiviai pasirodys ant plento. Nuo šalčio nukrito Kleopo batų padai. Radę neapsnigtą lopinėlių, draugai sugulė ir ėmė ropoti. Netrukus išgirdo plentų jojančius dragūnus, bet, laimė, bėgliai ir kareiviai pasitraukė. Požela pagal žvaigždes sugebėjo nuvesti Kleopą link Marijampolės. Iki Griniaus namų pavėžėjo kelyje sutiktas ūkininkas. Grinių namuose sušilę, pailsėję ir susigydę kojas grįžo į Vilnių. Čia kuriam laikui K. Jurgelionį priglaudė A. Smetona. Vėliau jis sugrįžo į Petrapilį. Tėvų namuose gyventi negalėjo, tad laikinai apsigyveno pas brolius Biržiškas.

Tęsinys kitame numeryje